

ФАЛЬКЛОРНЫ КАМΠΑНАЕНТ У ТВОРЧАСЦІ М. БАГДАНОВІЧА
(на прыкладзе паэмы «Мушка-зеянушка і камарык — насаты тварык»)

У фарміраванні творчай індывідуальнасці беларускага паэта М. Багдановіча (1891–1917) значную ролю адыграла вусная народна-паэтычная творчасць. Для яго пісьменніцкай дзейнасці фальклор стаў невычэрпнай скарбніцай натхнення, крыніцай тэм, сюжэтаў, матываў, што перадаюць асаблівасць народнага ўяўлення, арыгінальнасць песенна-музычных рытмаў, найўную прастату вершаваных структур. Дзякуючы гэтаму М. Багдановіч змог стварыць уласны і непаўторны паэтычны стыль, які заваёўвае ўвагу сваёй самабытнасцю і каларытам. Можна весці размову пра тое, што беларускаму майстру слова ўласціва фальклорна-міфалагічнае мысленне, а яго творчасць укаранёная ў фальклорную міфапаэтыку, народны светапогляд. Гэтая сувязь адчувальная як на ўзроўні выкарыстання народных крыніц, так і на ўзроўні знешняй стылізацыі фальклорных форм, фальклорнага дэkorу, асобных элементаў народнай лірыкі.

Паэтычная дзейнасць М. Багдановіча засноўваецца на глыбокай цікавасці да духоўнага свету простых людзей, да праблемы народнасці, засваенню фальклорных традыцый. Сваёй творчасцю беларускі пісьменнік сцвярджае, што важнейшым сродкам літаратурнага развіцця, невычэрпнай крыніцай сюжэтаў, вобразаў, выяўленчых сродкаў і прыёмаў з'яўляецца народная культура. Погляды адносна літаратурнага падыходу да народна-паэтычных крыніц пісьменнік выказаў у артыкуле «Забыты шлях» (1915), дзе адмоўна паставіўся да літаральнага следавання за фальклорам. «Ён катэгарычна адмаўляе штучнае стылізатарства пад народнае, механічнае запызчванне, грубыя падробкі і звычайнае капіраванне», [3, с. 56] — адзначыў М. Барсток. У першую чаргу М. Багдановіч гаворыць пра ўжыванне не самой фальклорнай спадчыны, а яе творчага патэнцыялу. Даследчык Я. Гарадніцкі засяродзіў увагу, што беларускім крытыкам «маецца на ўвазе не выкарыстанне пісьменнікамі таго вобразнага арсеналу, паэтыкі, стылістыкі, што з'яўляецца ўжо фактам гісторыі фальклору, што адносіцца да так званай спадчыны, а менавіта працэс тварэння, своеасаблівае мадэліраванне літаратурай магчымых, патэнцыяльных напрамкаў развіцця фальклору» [5, с. 5]. Звяртаючыся да фальклорных крыніц, ў сваёй паэзіі М. Багдановіч выкарыстоўвае яе найбольш каштоўныя элементы, па-мастацку апрацоўваючы народна-паэтычныя сюжэты, матывы, вобразы. Трансфармуючы ў індывідуальнай творчасці элементы фальклорнай традыцыі, ён мадэліруе ўласную паэтычную рэчаіснасць («Лявоніха», «Скірпуся», «Мушка-зеянушка і камарык — насаты тварык», «Страцім-лебедзь», «Бяседная» і інш.). Можна пагадзіцца з даследчыкам М. Ларчанкам, які сцвярджае, што беларускі майстар слова «не намагаўся падрабляцца пад народную песню, а пісаў у народным духу, ствараючы паэзію пудоўнай якасці» [9, с. 16]. Народная спадчына была жыватворнай крыніцай, з якой творчасць беларускага пісьменніка чэрпала сілы, а пераасэнсаваныя і перапрацаваныя фальклорныя элементы надаюць

яго паэзіі нацыянальны каларыт і непаўторнасць. «Максіму Багдановічу ўдалося не запасці ў стылізацыю, а захаваць у вершах непасрэднасць, першароднасць і свежасць паэтычнага бачання беларуса і арганічна ўвесці яе ў структуру верша» [10, с. 184] — сцвярджае даследчык Р. Станкевіч. Прынцыпы такога творчага падыходу яскрава праявіліся ў эпічным творы «Мушка-зелянушка і камарык — насаты тварык».

М. Багдановіч выкарыстоўвае шырока распаўсюджаны матыў народна-песеннай творчасці аб няўдалай жаніцбе камара з мушкай. Аднак ў мэтах рэалізацыі сваіх мастацкіх задач (а менавіта: стварыць уласны жартавлівы твор) пад пяром аўтара фабула фальклорных тэкстаў атрымлівае значную мадыфікацыю. Калі ў народных крыніцах сэнсавы акцэнт зроблены на эпізодах пакутлівых перажыванняў і гібелі камара, то беларускі пясняр значна ўзмацняе сюжэтную лінію жаніцбы, уводзячы ў паэму новыя сцэны: жаласная песня мушкі, сватанне, заруччыны, вяселле. Такім чынам у багдановічаўскім творы ураўноўваюцца два аповяды — пра вяселле і смерць. «Жанравая асаблівасць, нават тэкставыя падабенствы асобных месц паэмы Багдановіча да народных песень сведчаць, што паэт шырока і плённа карыстаўся фальклорнымі першакрыніцамі. Пашырэнне і ўраўнаважанне сюжэтна-кампазіцыйных кампанентаў значна ўзмацніла ідэйную мэтанакіраванасць твора, прыдало яму адзінства і паслядоўнасць», — даводзіць даследчык М. Грынчык [6, с. 141].

Паэма «Мушка-зелянушка і камарык — насаты тварык» складаецца з зачynu і 5 частак: песня-жалба мушкі, сватанне і заруччыны, вяселле, песня-жалба камара, смерць і пахаванне камара. Сэнсава-эмацыянальным уступам да ўсяго твора з'яўляецца арыгінальны зачын, змястоўна і інтанацыйна блізкі да народных песень (тут нават уведзены ўрывац з прыпевак «Таўкачыкі»). Але менавіта гэта значна адрознівае твор М. Багдановіча ад фальклорных першакрыніц, дзе зачын адсутнічае ці гучыць невыразна.

У народна-песенным стылі вытрымана 1-я частка паэмы, калі мушка, «дзяўчынанька маладая», тужліва спявае пра сваю гаротную долю, што яе «не сваталі ніколі?» [1, с. 279]. Аднак у інтэрпрэтацыі М. Багдановіча гэтае месца набывае іншае адценне. На думку М. Грынчыка, аўтар «прыкметна паслабіў архаічныя рытуальныя элементы абрадавай паэзіі і перавёў іх у больш бытавы, рэалістычны план» [6, с. 143–144]. Тут асноўная ўвага засяроджана на найбольш характэрных жыццёвых рэаліях простага народа: *А пасагу прабагатага я маю: // Куст шыпыны ад краю і да краю, // Шчэлка ў яблыні — пры ветры каб хавацца, // Лісць альховы — на ночку пакрывацца, // Ды да краю поўны мёдам кацялішча // З жалудзёвай вялізнай скарлупішчы. // Калі гэты мёд у місачку кладзецца, // Ажно сліна ў роце набярэцца* [1, с. 279–280].

У такім плане адбываецца інтэрпрэтацыя фальклорных матываў у 2-й і 3-й частках паэмы. У паказе цырымоніі сватання і заручын М. Багдановіч прытрымліваецца сапраўдных звычаяў простага народа. У паэтычную тканіну твора аўтарам наўмысна ўводзяцца звароты і запытанні («Ці да смаку госць наш багаты?» [1, с. 280]), фальклорныя іншасказанні («Мы — страль-

цы, шукаем куніцу, не куніцу, але дзявіцу» [1, с. 280]), паказваюцца народныя традыцыі («Браў жаніх ад мушкі-дзяўчыны дарагі ручнік з павучыны» [1, с. 280]). Пры апісанні сцэны вяселля беларускі паэт звяртае ўвагу не толькі на бытавыя, але і на псіхалагічныя дэталі і душэўны свет галоўных герояў. Своеасаблівыя лірычныя пачаткі і розныя адценні настраю характарызуюць аўтарскае апавяданне пра цырымонію надзявання вянка, спявання развітальных песень, даравання грошай, вясельных танцаў і пачастункаў. Тут дарэчы будзе выказванне М. Грынчыка: «М. Багдановіч адчувае поўную творчую свабоду, калі звяртаецца да фальклорнага матэрыялу і кіруецца толькі адным — па-мастацку адлюстраванне характэрных праявы народных звычаяў і побыту. Зразумела, адны толькі фальклорныя крыніцы не маглі задаволіць паэта, важную ролю тут адыгралі асабісты вопыт паэта, яго нагляданні і ўражанні — без канкрэтнага ведання народных звычаяў і быту немагчыма было б даць гэтыя малюнкi з такой паўнатай і яскравасцю» [6, с. 148].

Псіхалагічная інтэрпрэтацыя народнага сюжэту адбываецца і ў 4-й частцы паэмы. Калі ў творах народнай паэзіі нягоды камара паказваюцца праз апісанне чыста знешніх дэталей, то М. Багдановіч стварае глыбокі эмацыянальна-псіхалагічны малюнак яго душэўнага стану: *Пахіліў галовачку, // Уздыхнуў, // Песню сумна, жудасна // Зацягнуў <...>* [1, с. 283]. Найбольшая блізкасць да фальклорна-песенных тэкстаў назіраецца ў 5-й частцы твора: тут паэт аб'ядноўвае полацкі і мінскі варыянты народнай песні. Але гэта не механічнае злучэнне першакрыніц, а высокамастацкая апрацоўка фальклорных сюжэтаў, матываў, вобразаў.

Такім чынам, М. Багдановіч па-майстэрску наследуе фальклорныя крыніцы для напісання ўласнага літаратурнага твора, прасякнутага духам народнай фантазіі. Беларускі паэт стварае мастацкі тэкст, прасякнуты як у жанравым, так і ў ідэйна-эстэтычным плане вобразамі і матывамі народнай культуры, якія, аднак, творча інтэрпрэтаваны і перапрацаваны ім ў вобразы і матывы літаратурныя.

М. Багдановіч жыві і дзейнічаў у перыяд, калі паўсталі задачы развіцця беларускай літаратурнай мовы і стварэння новай нацыянальнай літаратуры. Пясняр, які, па словах Я. Гарадніцкага, «дбаў пра нацыянальнае культурабудавніцтва» [5, с. 4], добра разумеў значэнне народнай культуры для маладой беларускай літаратуры. Выкарыстоўваючы фальклорныя тэмы, матывы і сюжэты ў сваёй творчасці беларускі паэт «тым самым падкрэсліваў арганічную сувязь новай беларускай літаратуры з фальклорам» [4, с. 35] — адзначыла Т.У. Ганчарова-Цынкевіч. Багдановіч-крытык таксама ўзняў праблемы неабходнасці творчай арыентацыі беларускай паэзіі на міфафальклорную спадчыну. Гэтай праблеме прысвечаны вышэйзгаданы артыкул «Забыты шлях», дзе галоўны акцэнт зроблены на развіцці нацыянальных асноў літаратуры. На думку паэта, здзяйсненне падобнага мэты павінна метадам творчай вучобы ў народа, не адмаўляючы пры гэтым вопыт сусветнага мастацтва. Асэнсоўваючы адметнасць асобнага лёсу і цэлага народа, М. Багдановіч звяртаецца да нацыянальных каранёў. Свой край ён успрымае праз міфы, народныя песні, паданні, бо ў іх, як і ў беларускай прыродзе, увасоблена ду-

ша народа. Тут дарэчы будзе выказванне ўкраінскага даследчыка І. Дзенісюка: «Калі для паэтавага бацькі — даследчыка фальклору — гэта перажыткі і сведчанні адсталасці, а для некаторых крытыкаў — забабоны, то для Багдановіча — гэта паэтычны свет душы свайго народа, форма яго тысячагадовага вобразнага мыслення, высокая паэзія народнага светаўспрымання» [7, с. 12]. Сам жа беларускі паэт сваёй мастацкай і крытычнай спадчынай даказна даводзіць, што адрадіць былую веліч роднай краіны, абудзіць нацыянальную самасвядомасць немагчыма без ажыўлення старадаўняй спадчыны, бо менавіта тут знаходзяцца вытокі самабытнай гісторыі беларусаў, адметнасць іх светапогляду і духоўнай культуры (цыклы вершаў «У зачарованым царстве», «Згукі бацькаўшчыны», «На ціхім Дунаі» і інш.). «Не пакінем свае гаворкі, сваіх песняў, сваіх звычаяў — свайго кроўнага, спрадвечнага, беларускага», — звяртаўся да простых людзей Максім-Крыніца [2, с. 127]. У творчасці М. Багдановіча, які, паводле У. Конана, «здолеў арганічна «ўпісаць» сябе ў фальклорную традыцыю, стварыць сваю песню і «праспяваць» яе па-народнаму» [8, с. 183] фальклорныя тэмы і народна-паэтычныя сімвалы набывалі высокапатрыятычную афарбоўку.

На прыкладзе разгледжанага твора «Мушка-зелянушка і камарык — насаты тварык» можна зрабіць выснову, што М. Багдановіч выдатна валодае фальклорным матэрыялам і ўмела выкарыстоўвае асаблівасці розных жанраў народнай творчасці для надання яскравасці і вобразнасці сваім творам. Падобнае запазычванне дае беларускаму мастаку слова магчымасць яднання з самымі глыбіннымі пластамі народнай культуры, асаблівасцямі народнага светапогляду і эстэтыкі. У сваіх вершах, фантастычных, міфічных, казачных, М. Багдановіч прадставіў асабістую жыццёвую філасофію, стварыўшы ўласны паэтычны свет, багаты незвычайнай фантазіяй, казачны і рэальны адначасова. Ён імкнуўся перадаць уласную мастацка-паэтычную, эстэтычную канцэпцыю, выкарыстоўваючы вобразы і сюжэты народнай міфалогіі і фальклору. М. Багдановічу належыць выключная роля ў духоўнай гісторыі і культуры беларускага народа як носьбіта ідэі нацыянальнага ўзвышэння — ён актыўна звяртаецца да ўзнаўлення і ўваскрашэння нацыянальнай памяці. Жанры і фальклорныя сюжэты, выразна-выяўленчыя сродкі ўліваюцца ў творчасць беларускага песняра, надаючы ёй нацыянальную своеасаблівасць.

ЛІТАРАТУРА

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. Т. 1: Вершы, паэмы, пераклады, належаўшы, чарнавыя накіды. — 1992. — Мінск, 1992–1995.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. Т. 3: Публіцыстыка, лісты, летапіс жыцця і творчасці. — Мінск, 1992–1995.
3. Барсток, М. Максім Багдановіч у школе. — 3-е выд. — Мінск, 1991.
4. Ганчарова-Цынкевіч, Т.У. Цыкл вершаў Максіма Багдановіча «Згукі бацькаўшчыны»: Некаторыя аспекты фальклорных традыцый / Роднае слова. — 2009. — № 4. — С. 35.
5. Гарадніцкі, Я.А. Канцэпцыя ўзаемадзеяння фальклорнай літаратурнай паэтыкі (артыкул М. Багдановіча «Забыты шлях») / Фальклор і сучасная культура: матэрыялы міжнар. навука-практ. канф., Мінск, 22-23 крас. 2008 г.: у 2 ч. / Беларус. дзярж. ун-т; рэдкал. І.С. Роўда [і інш.]. — Мінск, 2008. — Ч. 2 — С. 3–6.
6. Грынчык, М. Максім Багдановіч і народная паэзія. — Мінск, 1963.

7. Денисюк, І. Речник білоруського відродження / Богданович, М. Лірика / М. Богданович. — Київ, 1967. — С. 5–17.
8. Конан, У.М. Святло паэзіі і цені жыцця: лірыка Максіма Багдановіча. — Мінск, 1991.
9. Ларчанка, М.Г. Творчасць Максіма Багдановіча: Стэнаграма публічнай лекцыі. — Мінск, 1949.
10. Станкевич, Р. Свет знакомой звезды / Всемирная литература. — 2006. — № 4. — С. 183–202
11. Шаладонова, Ж. «Ну що б, здавалося, слова...»: Эстэтычнае вымярэнне свету ў паэзіі Тараса Шаўчэнкі і Максіма Багдановіча / Роднае слова. — 2002. — № 12. — С. 20–21.